

Opsežno je napisan prilog Kristine Katalinić, docentice Filozofskog fakulteta u Zagrebu, o mađarskom narodu na više stranica te o vrlo značajnim međusobnim prožimanjima hrvatsko-mađarske jezične veze i njihovim utjecajima na govore Hrvata u ugarskom Podunavlju. Usko vezan za ovu temu je i prilog o mađarizaciji, autora Slavena Bačića i Živka Mandića, kao i također opširan Bačićev prilog o Mađarskoj, koji donosi opće podatke i povijesni pregled. Slaven Bačić, među ostalim, piše o Beli Lugosiju, glasovitom holivudskom glumcu koji je svoje rane kazališne korake načinio u Subotici. Vrlo je značajan i prilog povjesničara Vladimira Nimčevića o Maksimilijanu II. Emanuelu (Maksimilijanu Bavarskom) koji je 1687. idući u pohod protiv Osmanlija boravio u Segedinu i Baji gdje je primio vođe bunjevačkih Hrvata (Dalmata) Duju Markovića i Đuru Vidakovića koji su tražili zaštitu i prebivalište za 5000 bunjevačkih Hrvata koji bi se nastanili u predjelu Subotice, Baje i Segedina, a kao protuuslugu ponudili su 1500 regruta koji bi se borili na strani Austrije.

Podosta natuknica posvećeno je prezimenima odnosno osobama iz familija Latinović te Malagurski s više istaknutih osoba iz subotičkog društveno-političkog života, posebno nakon Prvoga svjetskog rata – Albe, Babijan, Ivan-Ico te druge značajne ličnosti iz ove obitelji. U *Leksikonu* je prisutan i određen broj natuknica koje donose priloge iz područja etnologije – npr. bunjevačkim igrama (loptanje o zid), hrani (*lakumići*) i uporabnim predmetima (*lampas*).

Tekstove natuknica prate likovni prilozi u vidu fotografija istaknutih ličnosti, povijesnih karata, naslovnica

pojedinih izdanja poput kataloga i monografija. *Leksikon* završava dopunama, natuknicama koje upotpunjuju neke od ranijih izdanja, primjerice prilozi o udrugama „Croart“ (Subotica) i „Antun Sorgg“ (Vajska) te povjesničaru Kalmanu Kuntiću.

Sveukupno promatrajući ovo izdanje *Leksikona* predstavlja novi vrijedan doprinos znanstvenom izučavanju povijesti podunavskih Hrvata te će sigurno biti od koristi kako istraživačima tako i široj čitateljskoj publici.

Branimir Kopilović

Bunjevci: odabrani tekstovi iz mađarske stručne literature o istoriji, naseljavanju i etnologiji Bunjevaca od prve polovine 19. veka do 1918. Prvi tom, ur. Suzana Kujundžić Ostojić, Matica srpska – Ustanova kulture „Centar za kulturu Bunjevaca“, Subotica – Novi Sad, 2021., 248 str.

Ustanova kulture „Centar za kulturu Bunjevaca“ (Subotica) i Matica srpska (Novi Sad) objavili su 2021. knjigu *Bunjevci : odabrani tekstovi iz mađarske stručne literature o istoriji, naseljavanju i etnologiji Bunjevaca od prve polovine 19. veka do 1918.* Knjiga je dobila veliki publicitet. Održano je nekoliko predstavljanja kako u Srbiji, tako i u Mađarskoj. Na predstavljanjima su sudjelovali profesori i znanstveni suradnici najviših ustanova u Srbiji. Međutim, postavlja se pitanje: zaslužuje li ova knjiga zaista toliku pažnju?

Već na prvi pogled postaje jasno kako ni sadržaj ni koncepcija knjige ne ispunjuju očekivanja i nade čitatelja. Osim toga, prijevod je mjestimice konfuzan. Možda je najbolji primer jedna

rečenica na početku knjige: „Bunjevci govore srpsko-hrvatskim jezikom i prvi u štokavskom, a u drugi u ikavskom dijalektu. Na nekim područjima rasprostranjen je ekavski, a još više jekavski dijalekt, dok veoma veliki uticaj ima i mađarski jezik.“ (str. 12). U izvornom tekstu (*A Pallas Nagy Lexikona*) ova rečenica glasi: „A B. a szerb-horvát nyelvet beszélik, még pedig amannak ‘stokáv’, emennek ‘ikáv’ nyelvjárását. Némely részen az ‘ekáv’, de még inkább a ‘jekáv’ dealektusok és a magyar nyelv hatása igen nagy.“

Iako i izvorni tekst ostavlja dojam konfuzije i nevjeste korekture teksta, ipak se iz njega može jasno vidjeti da pisac govori o tome kako Bunjevci govore srpsko-hrvatskim jezikom, i to ikavskim izgovorom štokavskog narječja, a ne kako prevoditelj prevodi: „prvi u štokavskom, a drugi u ikavskom dijalektu“. Nigdje se ne govori o „prvim“ i „drugim“ Bunjercima. Izvorni tekst ne govori, kako prevoditelj prevodi, o geografskoj rasprostranjenosti ekavskog i jekavskog dijalekta, nego o utjecaju ekavskog, ijekavskog i mađarskog jezika na bunjevački govor.

Knjiga predstavlja prijevod tekstova preuzetih iz starih mađarskih časopisa, enciklopedija i zbornika iz 19. i s početka 20. stoljeća: *Az Athenaeum kézi lexikona*, *A Pallas Nagy Lexikona*, *Tudománytár*, *Révai Nagy Lexikona*, *Regélő Pesti Divatlap*, *Hazánk s a Külföld*, *Ethnografia*, *Bács-Bodrogh vármegye egyetemmes monográfiája*, *A Bács-Bodrogh Megyei Történelmi Társulat Évkönyve* i *Bács-Bodrogh vármegye I.* Pisci tih tekstova su: Đorđe Popović, Đuro Berkić, Đeno Sarić, autor pod inicijalima L. A., István

Iványi, István Frankl, Ivan Evetović, Đula Dudaš i Balint Belošić.

Nažalost, knjiga ne sadrži nikakve napomene o piscima, niti publikacijama u kojima su objavljeni njihovi radovi. I kratka bilješka s osnovnim podacima o piscu dala bi širu sliku o samom njegovom radu. Nije svaki tekst nastao iz istih pobuda, niti na temelju provjerenih činjenica. Sigurno postoji barem jedan tekst iza kojeg se krije namjera da se stvari prikažu drugačijima nego što su bile. Zapravo ovi tekstovi ostavljaju više pitanja, nego odgovora. Glavni motiv za njihovo objavljivanje je bila potreba da se dokaže postojanje Bunjevaca. Naravno, Bunjevci postoje, to nije sporno. Sporna su međutim tumačenja njihove povijesti. Ona su nerijetko tendenciozna i senzacionalistička. Što se samih Bunjevaca tiče, može se s pravom reći da ni sada nije ispravljena kriva povijesna slika o njima.

Ako je ideja priređivača bila dokazati da su Bunjevci bili poseban narod,

onda ova knjiga pokazuje upravo suprotno. Možda je najupadljiviji dokaz za to da bunjevačka imena i prezimena stoje u prijevodu onako kako su zapisana u originalnom tekstu – u mađarskoj ortografiji. Uslijed toga, Đuro Berkić je Đerđ, Ivan Evetović je Janoš, Đeno Sarić je Jene, Ivan Antunović je Janoš itd. itd.

Posebna narodna nošnja i običaji, istina, mogu biti karakteristike neke ljudske zajednice, ali nisu ujedno dokaz njene nacionalne svijesti. Postojale su brojne zajednice u Africi, Aziji, pa i u Europi, koje su ljubomorno čuvale svoje specifičnosti, ali nikada nisu prešle uske okvire lokalne zajednice vezane uz jedan prostor. Laponci su specifični u odnosu na Fince. Po njima je i prozvana i Laponija. Međutim, oni nikada nisu postali jedinstvena nacija jer njihovi nasljednici žive u nekoliko država Skandinavije i u Rusiji, a živeći u različitim državama i obrazuju se po različitim sustavima. Povijesna kohezija Laponaca je u novim nacionalnim državama razbijena. Isto vrijedi i za Bunjevce, koji mogu biti tretirani kao jedan povijesni tragikum, prepun paradoksa.

Mađarska znanost možda jest priznavala Bunjevce kao južnoslavenski narod, ali im je ujedno proricala nestanak, utapanje u mađarsku naciju kroz dvije ili tri generacije. Nacionalni identitet ne može se zasnivati na folkloru. Folklor nije stalna kategorija. Usko je vezan uz mjesto i način života. Zato se gubi, ili mijenja. Stoga ne iznenađuje što u bunjevačkim običajima ima tragova običaja drugih naroda. Bunjevci koji žive među Srbima poprimili su posljedično srpske karakteristike. S druge strane, oni, koji su ostali živjeti među Mađarima danas se slabo razlikuju od svojih mađarskih

susjeda. Već 1930-ih godina, primjera radi, u Subotici je ikavica bila ugrožena, jer su nove generacije bunjevačkih đaka pohađale škole u kojima su predavali Srbi ekavci. U isto vrijeme, i bunjevačka nošnja je počela gubiti svoju autentičnost. Pisci etnografskih radova 1950-ih su bili možda posljednja generacija, koja se susretala s kako tako autentičnim sadržajima nematerijalne kulturne baštine.

Nacionalni identitet uključuje mnogo širi spektar sastavnica, o kojima ovdje nema ni riječi. On uključuje svijest o različitosti u odnosu na druge, koja se najbolje manifestira kroz suprotstavljenosti i antagonizme, kojih je bilo mnogo više u ranijim razdobljima (npr. u vrijeme Rakocijevog ustanka 1703. – 1711.), nego u vrijeme kada su pisani i objavljeni povijesni tekstovi o Bunjevcima (19. st.). Nijedan rad ne podvlači jasno crtu između Mađara i Bunjevaca, ili Srba i Mađara. Naprotiv, u radovima se ne samo upadljivo ističe zajedništvo Bunjevaca s Mađarima i Srbima, nego se ono projicira u dalju prošlost.

Jedini autor, koji se donekle ne uklapa u kalup tipičnog mađarskog historika na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, bio je učenik Ivana Antunovića, Ivan Evetović. Naprotiv, on sasvim trezveno na temelju činjenica podcrtava pripadnost bačkih Bunjevaca franjevačkoj provinciji Bosni Srebrnoj, njihovu povezanost s prostorima Bosne i Hercegovine kao što su Gradovrh, Dragunja, Bijela, Brčko i Korjenica i njihovu srodnost s ostalim katolicima objedinjenima pod spomenutom redodržavom. Nažalost, baš ona mjesta u njegovom tekstu koja govore o tome su toliko unakažena da čitatelj jednostavno gubi volju razumjeti ih na pravi način.

Bunjevci su dali hrabre carske ratnike, sposobne gradske i županijske činovnike, u novije vrijeme sportaše, znanstvenike, izumitelje, književnike itd. Međutim, sve to su pojedinačni slučajevi usko povezani s područjem njihova zanimanja i stvaralaštva. Kada se govori o Bunjercima kao kolektivu, onda je najprikladnija tema njihova borba za očuvanje jezika u uvjetima intenzivne institucionalne mađarizacije.

Upravo je pitanje jezika ujedinilo široke slojeve Bunjevaca. Istina, bilo je onih koji su asimilaciju prihvatili bez rezerve, jer su u njoj vidjeli preduvjet napretka na društvenoj ljestvici. To su uglavnom bili pripadnici plemenitih porodica, kao npr. Vojnić od Bajše i Mukić, koje su igrale veliku ulogu u društvenom i političkom životu Subotice sve do propasti Austro-Ugarske Monarhije 1918. Međutim, oni su ostali u lošem sjećanju širih bunjevačkih masa, jer svoju moć i utjecaj nisu koristili u filantropske i rodoljubive svrhe, nego za osobni prosperitet. Potrebe njihovih sunarodnjaka bile su posljednja briga. Važniji im je bio društveni prestiž u mađarskim krugovima. Začudo, oni su dobili mjesto u najnovijoj knjizi o Bunjercima. Tako je još jednom podcrtana nepravda prema Bunjercima i dan omaž gospodi koja zaslužuju samo kritiku.

Naravno, bilo je i onih Bunjevaca koji su se iz opravdanih razloga opirali asimilaciji. Oni su autentični bunjevački prvaci, jer su se zalagali za interese svoga roda. Naime, otvoreno su i nedvojbeno zahtijevali od mađarskih vlasti ona prava koja su manjinama u Ugarskoj bila ustavom zajamčena. A u ta prava je spadala nastava na materinskom jeziku. Njihova želja je bila da bunjevačka djeca slu-

šaju nastavu na hrvatskom jeziku i uče iz hrvatskih udžbenika. Zbog toga ih je kako mjesni tako i prijestolnički mađarski tisak žestoko napadao, optužujući ih da žele stvoriti od Bunjevaca protivnike Mađara i privrženike hrvatskih nacionalnih krugova. Međutim, oni se nisu obeshrabrili od napada malograđanštine, nego su ostali do kraja života dosljedni svojim idejama. Zbog toga su njihova imena postala besmrtna i dan danas se mogu čuti: Antunović, Matković, Šarčević, Mamužić, Kujundžić, Evetović, Sudarević, Budanović, Rajić... Nažalost, oni nisu mogli dobiti u ovoj knjizi mjesto koje zaslužuju. To mjesto su dobile asimilirane plemenite „bunjevačke“ porodice koje nisu marile za interese širokih masa Bunjevaca.

Vladimir Nimčević

Naših prvih deset godina stvaranja lijepoga: (2011-2021), ur. Josip Horvat, Dražen Prčić, Hrvatska likovna udruga „Croart“, Subotica, 2021., 320 str. : ilustr.

Hrvatska likovna udruga „Croart“ iz Subotice objavila je 2021. godine monografiju *Naših prvih 10 godina stvaranja lijepoga (2011. – 2021.)* koja sažima djelatnost o postojanju i radu ove likovne udruge tijekom protekloga desetljeća. Riječ je o monografiji udruge koja je svojim cjelokupnim desetogodišnjim djelovanjem poticala razvitak suvremenih likovnih izraza u okviru zajednice vojvođanskih Hrvata, ali i u širim regionalnim okvirima, zajedno sa svojim partnerima iz Hrvatske i Mađarske.

Monografija je objavljena na 320 stranica, a priređeni sadržaj predstav-